

Fasora, Lukáš

Úvod [k části Meziválečná generace]

In: Fasora, Lukáš; Čermin, Jan; Čerminová, Jana; Hanuš, Jiří; Málíková, Michaela. *Sto tváří, sto příběhů : vybrané osobnosti v dějinách Filozofické fakulty Masarykovy univerzity*. Vydání první Masarykova univerzita, 2020, pp. 113-117

ISBN 978-80-210-9382-9; ISBN 978-80-210-9605-9 (online ; pdf)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/143083>

Access Date: 01. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MEZIVÁLEČNÁ GENERACE

Josef Hrabák

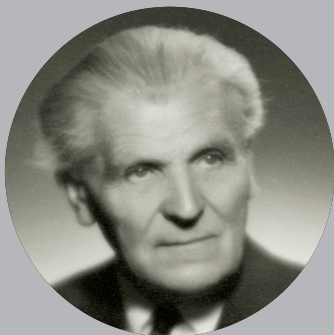
Vilém Chmelař

Robert Konečný

Jiří Krystýnek

Jindřich Šebánek

Tomáš Špidlík

Josef Tvrdý

Jan Uher

Bruno Zwicker

Antonín Kříž

Josef Macůrek

František Pavelka

Stanislav Adolf Sahánek

Bedřich Václavek

Frank Wollman

Leopold Zatočil

Artur Závodský

MEZIVÁLEČNÁ GENERACE

Úvod (LF)	113
Josef Hrabák (JČ)	118
Vilém Chmelař (HČ)	122
Robert Konečný (JČ)	125
Jiří Krystýnek (MM)	129
Antonín Kříž (HČ)	133
Josef Macůrek (MM)	136
František Pavelka (HČ)	140
Stanislav Adolf Sahánek (JČ)	142
Jindřich Šebánek (JČ)	145
Tomáš Špidlík (JH)	151
Josef Tvrдый (HČ)	154
Jan Uher (MM)	157
Bedřich Václavek (HČ)	162
Frank Wollman (HČ)	165
Leopold Zatočil (MM)	168
Artur Závodský (MM)	171
Bruno Zwicker (MM)	175

V osudech příslušníků druhé akademické generace FF MU se projevily četné prvky stabilizace akademického prostředí v Brně – jejich studia většinou končila již v druhé dekádě existence školy – současně ovšem jejich akademickou a životní dráhu silně narušovaly politické vlivy spojené s bouřlivých období let 1938–1948.

Druhá generace byla mnohem více vázána na Moravu než generace zakladatelská. Příznivě se tak projevila politika československého státu v oblasti vzdělávání, která v duchu Masarykových ideálů považovala školství za jednu ze svých vizitek. I když byly investice směřovány hlavně do sítě základních a středních škol, i v oblasti vysokého školství si režim počínal dosti velkoryse¹ a mj. zřízením univerzity na Moravě učinil vysokoškolské vzdělání podstatně dostupnějším, než tomu bylo v časech habsburského mocnářství. České obyvatelstvo Moravy v meziválečném období představovalo hlavní rezervoár studentů MU, pochopitelně s přesahem do teritoria východních Čech a západního Slovenska. Vazby k pražské univerzitě zesláby a starší vazby moravských studentů k univerzitám ve Vídni a Krakově se staly okrajovými. Republika mírně zvýšila také prostupnost vzdělávacího systému pro příslušníky nižších sociálních vrstev obyvatelstva, což se pozitivně odrazilo i v Brně: celá řada příslušníků této generace se vymykala stále převažující představě o středostavovském profilu univerzitního studenta. Je ovšem třeba připomenout, že filozofická fakulta v tomto ohledu předbíhala ostatní fakulty MU, zvláště na lékařské a ještě více právnické fakultě byl základní měšťanský profil studentstva dotčen mnohem méně.² Na profilech vybraných příslušníků generace si proto povšimněme zvyšujícího se podílu příslušníků rolnického stavu a v některých případech i osob pocházejících z chudého dělnického prostředí (Jan Uher, Leopold Zatočil).

S větší přítomnosti studentů z nižších sociálních vrstev se dále posilovala tendence vnímat univerzitní studium jako cestu k dobrému zaměstnání, v případě FF hlavně učitelkému nebo úřednickému. Zájem o vědeckou činnost a kariéru u studentů relativně klesal a dostával se do kontrastu s podobou výuky, která měla primárně ráz vědecké přípravy a byla proto „zleva“ kritizována jako nepraktická a odtržená od společenské reality.³ Filozofická fakulta i kvůli sociálnímu profilu svých studentů vykazovala v meziválečném období v rámci univerzity

1 JORDÁN, František a kol. *Dějiny university v Brně*. Brno: UJEP, 1969, s. 124 an.; DOLEŽALOVÁ, Antonie. Ve vleku nemožného československého? Financování Univerzity Komenského v meziválečném období (skrže československý státní rozpočet). In *95 roků Filozofické fakulty UK. Pohled do dějin inštituce a jej akademické obce*. Martin Slobodník – Marta Glossová (eds.). Bratislava: Univerzita Komenského, 2017, s. 89–103.

2 ŽILKA, Ladislav – VAŠEK, Otakar. O brněnských vysokých školách. In *Za lepší zítřek. Sborník a vzpomínek na studentské pokrokové hnutí třicátých let*. Eduard Goldstücker a kol. (eds.). Praha: SPN, 1963, s. 177–184.

3 Představujeme vám... prof. Dr. Arnošta Lamprechta. *Universitas*, 1983, č. 1, s. 48–51, zde s. 50; podobné hodnocení z UP Olomouc viz Archiv Univerzity Palackého, Filozofická fakulta, kart. 441, inv. č. 1488, sig. D/II/5.

největší levicové politické tendence, jinak např. na Právnické fakultě MU odmítané, a dokonce stigmatizované. Společně s částí studentstva české techniky tvořili studenti FF jádro levicově orientované akademické mládeže v Brně.⁴ Teprve po roce 1946 přebírali tuto roli studenti nově ustavené pedagogické fakulty.⁵

Teritoriální vazbu k Moravě doprovázely i vazby citové a badatelské. Ve výzkumném profilu generace se projevuje mnohem více než u badatelů generace předchozí volba „moravských“ témat, ať už se jednalo o moravskou nářečí, valašskou kolonizaci východních částí země nebo moravskou německou literaturu. Láska k rodnému kraji byla u některých příslušníků této generace pověstná, vzpomeňme silný citový vztah profesora Josefa Macůrka k obci Chomýži na Kroměřížsku.⁶ Nelze ovšem říci, že by se „moravská“ linka ve zmiňovaných osudech stala tak dominantní, až by se přelila do moravského provincialismu. Kompletace vzdělávacího systému na Moravě, provedená zřízením univerzity, se projevila lepší dostupností vzdělání, ale nikoliv snížením jeho kvality. Spíše můžeme hovořit o snaze účelně vtělit moravskou problematiku do interpretace společenskovední tematiky českých zemí nebo střední Evropy, jak ukazují např. Zatočilovy práce o starší německé literatuře nebo Wollmanovy práce o literatuře slovanské.

Ve výzkumné práci přetrvávalo v počátcích kariéry příslušníků této generace její podceňování ze strany státu, typické pro předchozí generaci. Patrně z tohoto důvodu řada z nich po roce 1948 přivítala některé aspekty reformy československého vysokého školství a výzkumu, směřující hlavně k posílení financování velkých výzkumných úkolů dle státních priorit.⁷ Těžko se ovšem smiřovali s dogmatickou sovětizací a byrokratizací univerzitní práce a výzkumu: vždyť mnozí z nich měli stále „pod kůží“ noblesu a jiskru nezávislého intelektuála s komplexním vzděláním, tolik typické pro 19. století, jež převzali od svých učitelů. Tento habituální znak se projevoval mj. úctou ke kavárenské kultuře, kde nad kávou, v kouři cigaret a obklopen vzdělanci z mnoha oborů „kraloval“ třeba Frank Wollman. Stará prestiž profesorského stavu se u nich projevovala důrazem na upravený zevnějšek a gentlemanské vystupování, který nezasáhly ani sociální a kulturní změny meziválečné republiky – a ovšem ani „soudružská kultura“ poválečného lidovědemokratického režimu. Od předchozí generace přejali rovněž často dost autoritativní, elitářské vystupování; vždyť si uvykli, že profesor byl neomezeným vládcem svého semináře a jeho společenská prestiž byla vysoká (Leopold Zatočil, Jindřich Šebánek).⁸ V podmínkách po roce 1948, kdy klíčová rozhodnutí o dění na fakultě přešla spíše do rukou stranických orgánů a moc profesorů a profesorských sborů de iure zanikla, bylo toto lpění na formálním oslovení, oblékání a celkovém vystupování zajímavým reliktem starých časů.

Jisté uklidnění poměrů v meziválečné akademické sféře, spojené se založením většiny seminářů FF MU, se ovšem projevovalo také stabilitou v oblasti kariérního postupu příslušníků této generace. Podobně jako u jiných akademických generací vyrůstajících v pevně ustavených poměrech se vyznačovala méně strmým posunem než u generace zakladatelské. Pokud se příslušníci zakladatelské generace vyhnuli jinak obvyklému osudu čekatele

4 ŽILKA – VAŠEK, O brněnských vysokých školách, s. 183–184.

5 HOELL, Čestmír. *Moravskoslezské vysokoškolské studentstvo ve statistice*. Brno, 1947, rukopis uložený v Archivu Masarykovy univerzity, inv. č. H III 350.

6 MACŮREK, Josef. *Úvahy o mé vědecké činnosti a vědeckých pracích*. Brno: Matices moravská, 1998.

7 MÁLEK, *Boj nového*; MÁLEK, Ivan. *Otevřené otázky naší vědy*. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1966.

8 KERNBAUER, Alois. An elitist group at elitist universities. Professors, Academics and Universities in Habsburg Monarchy from the Middle of 19th Century to World War I. In *Universities and the Elite Formation in Central, Eastern and South Eastern Europe*. Florian Bieber – Harald Heppner (eds.). Zürich – Wien: LIT, 2015, s. 93–110, zvl. s. 100.

na uprázdnění profesorské stolice, zpravidla úmrtím kolegy či učitele, druhou generaci již tato běžná skutečnost akademického světa zasáhla naplno. Jen několika z nich bylo dopřáno sehrát roli zakladatelů, když dokázali prosadit ustavení specializovaného semináře (slovanských dějin, paleografie a diplomatiky). Osudem ostatních bylo spíše dlouhé čekání na posun v kariéře, vyplněné působením na středních školách, stipendijními pobyty nebo střídáním nejistých působišť na univerzitách v Brně, Bratislavě nebo Praze (Josef Tvrdý).

Stabilita kariérních cest, byť vykoupená často dlouhým čekáním, by nás ale neměla zmást. Život a kariéru meziválečné generace notně ovlivnila politika. Po mnoha letech zachycované vzpomínky na studia ve 30. letech 20. století skýtají často idylický obraz fakultního života a pro většinu tehdejších studentů, kteří se o politiku valně nezajímali, snad i takový byl. Ale tuto generaci čekala dramata 20. století, století extrémů, která některé z nich zaplatili životem (Jan Uher, Stanislav Sahánek, Josef Tvrdý) – v tomto světle není divu, že si časy studií příslušníci generace idealizovali. Pod povrchem se ale odehrávaly prudké změny nebývalého významu. Do univerzitního prostředí se promítaly závažné sociální, kulturní a politické rozpory evropské společnosti. V provinčním Brně byly ozvuky těchto dramát méně hlasité, ale sousední akademické obce v Praze, Varšavě nebo Vídni byly turbulencemi zasaženy naplno: národnostní nenávisť a násilné střety, antisemitské nepokoje, ostrakizace židovských a levicových studentů a akademiků, hrubnutí akademické kultury ve směru vyhrožování, verbálního i brachiálního násilí. Brno v tomto ohledu zůstávalo aspoň trochu klidnou oázou – s explozem nepokojů v jiných akademických obcích (insigníada a šovinistické manifestace v Praze, opakované antisemitské nepokoje ve Varšavě, nacistické hnutí studentů ve Vídni nebo Praze a tzv. golemiáda v Bratislavě)⁹ se zdejší poměry dají stěží srovnat.

Atmosféra v brněnské akademické obci byla rámována aktivizací německého nacionálního a nacionálně-socialistického hnutí v německém obyvatelstvu města, které po útlumu ve 20. letech v době hospodářské krize rychle nabíralo na síle. Brněnští a moravští němečtí nacionalisté a nacionální socialisté se netajili tím, že brněnská univerzita je pro ně jedním ze symbolů ponížení německví a že musí být zničena. Nástup Hitlera k moci v Německu a anšlus Rakouska učinil tento tlak velmi tíživým a nebezpečným, i když silné pozice pročeskoslovenské německé sociální demokracie v Brně jej přece jen poněkud mírnily. Spolupráce části brněnských Němců s nacisty byla ovšem považována za jeden z hlavních důvodů dobře zacíleného a velmi efektivního úderu gestapa proti univerzitě na podzim 1939.¹⁰

Jinou konfliktní linii tvořil levicový radikalismus části studentstva i akademiků. S hospodářskou krizí (1929–1934) byly k radikálně levicovým postojům strženy početné masy obyvatelstva a v industriálním Brně se tento radikalismus rychle přenášel i do akademické obce. Záminkami k ostrým výměnám názorů a ně-

9 DOMIN, Karel – VOJTIŠEK, Václav – HUTTER, Josef. *Karolinum statek národní*. Praha: Univerzita Karlova, 1934; DOMIN, Karel. *Můj rektorský rok. Z bojů o Karolinum a za práva Karlovy univerzity*. Praha: Univerzita Karlova, 1934; GOLDSTÜCKER, Eduard a kol. (eds.). *Za lepší zítřek. Sborník a vzpomínek na studentské pokrokové hnutí třicátých let*. Praha: SPN, 1963; FRIEDLÄDER, The Demise; MAJEWSKI, Piotr (ed.). *Dzieje Uniwersytetu Warszawskiego 1915–1945*. Warszawa: Wydawnictwo UW, 2016, s. 251–295; KUČERA, Karel – TRUC, Miroslav. Poznámky k fašizaci Německé univerzity pražské. *Acta Universitatis Pragensis*, 1960, roč. 1, sešit 1, s. 203–223; CHLUPOVÁ, Alena. K volbě rektora a prvnímu otevřenému vystoupení nacistických studentů na Německé univerzitě v Praze roku 1922. *Acta Universitatis Pragensis*, 1978, roč. 18, sešit 2, s. 78–92; PSOTOVÁ, Věra. Fašizace německého studentstva a ohlas tohoto procesu mezi německými studenty v Československu. *Acta Universitatis Pragensis*, 1980, roč. 20, sešit 1, s. 31–60; KINDL, Vladimír. Pokus o zařazení tzv. dělnického práva do výuky Právnické fakulty UK v období buržoazní ČSR. *Acta Universitatis Carolinae*, 1984, roč. 24, sešit 1, s. 45–66; KORBAŠOVÁ, Anna. Golemiáda. *Sacra*, 2014, roč. 12, č. 1–2, s. 38–59.

10 JORDÁN a kol., *Dějiny university*, s. 213.

kdy i k potyčkám byla otázka navázání diplomatických vztahů Československa se Sovětským svazem (1935), a zvláště postoj k událostem španělské občanské války (1936–1939).¹¹ Většina studentů a akademiků FF MU si držela od exponovaných témat odstup, ale také na fakultě existovaly radikální politické spolky (Komunistická frakce mládeže, pobočka Národní obce fašistické), které ovlivňovaly dění na fakultě a činnost hlavní a nejdůležitější studentské organizace – Spolku posluchačů filosofie. Neklid se nevyhýbal ani profesorskému sboru, byť ani tady se nedá situace srovnávat s metropolí. Srážely se tak spíše názory konzervativců, snažících se udržet fakultu stranou politické sféry, a názory těch, kteří byli nakloněni veřejnému angažmá. Přitom mezi profesory s touto generací přibýlo osob identifikujících se s politikou sociální demokracie a národních socialistů, tehdy ovšem již spíše stran politického levého středu. Tématem rozprav byly např. levicové názory děkana Vladimíra Helferta a jeho podpora poskytovaná Bedřichu Václavkovi, přednímu exponentovi KSČ mezi brněnskými intelektuály, evergreenem akademické šeptandy byl poté židovský původ a nejasný vztah k SSSR u slavného lingvisty Romana Jacobsona.¹²

Se systémovou recepcí koncepčních změn, jež prodělávala tehdejší evropská a světová univerzitní krajina¹³, se v Brně setkáváme jen velmi zřídka, spíše někteří brněnští intelektuálové přispívali do debat pražských. Starému humboldtovskému konceptu totiž vyrostla hned trojí konkurence. Namísto teze o čisté vědě a akademické samosprávě se prosazovala v SSSR a Německu představa univerzity pevně zapojené do úsilí o vybudování nové společnosti. Zatímco sovětští komunisté budovali společnost solidarity na beztřídním, internacionálním a sekulárním základu¹⁴, němečtí nacisté přišli s vizí národní solidarity oproštěné od kulturně cizorodých elementů, interpretovaných hlavně rasově.¹⁵ Společným znakem bylo podřízení univerzitního vzdělání ideologii, která prostupovala studiem a výzkumem na všech oborech, přičemž tento krok přinášel posílení role společenských věd v rámci univerzitního portfolia oborů: humanitně orientované fakulty se

11 VÁVRA, Jaroslav. Zapomenutá doktorská disertace o Jaroslavu Haškovi. Ke vztahům mezi posluchači a profesory Karlovy univerzity za fašistického ohrožení ČSR. *Acta Universitatis Carolinae*, 1984, roč. 24, sešit 2, s. 55–68, zde s. 59, 61; ŽILKA – VAŠEK, O brněnských vysokých školách, s. 183–184; BOREK, Zoltán – LHOTKA, Jaroslav. Studentské bouře. In *Za lepší zítřek. Sborník a vzpomínek na studentské pokrokové hnutí třicátých let*. Eduard Goldstücker a kol. (eds.). Praha: SPN, 1963, s. 96–104, zde s. 97.

12 KUBÁČEK, Vojtěch. Pokrokové tradice Univerzity Jana Evangelisty Purkyně. *Universitas*, 1979, č. 1, s. 3–5.

13 vom BRUCH, Rüdiger. Langsamer Abschied von Humboldt? Etappen deutscher Universitätsgeschichte 1810–1945. In *Mythos Humboldt. Vergangenheit und Zukunft deutscher Universitäten*. Mitchell G. Ash (ed.). Wien – Köln – Weimar: Boehlau, 1999, s. 29–57; vom BRUCH, Rüdiger. Universitätsreform als Antwort auf die Krise. Wilhelm von Humboldt und die Folgen. In *Die Idee der Universität heute*. Ulrich Sieg – Dietrich Korsch (eds.). München: De Gruyter, 2005, s. 43–55; BRZEZIŃSKI, Jerzy M. Od uniwersytetu Humboldta do e-uniwersytetu. In *Uniwersytety. Tradycje – dzień dzisiejszy – przyszłość*. Zbigniew Drozdowicz (ed.). Poznań: Wydawnictwo UAM, 2009, s. 109–122.

14 CONNELLY, John. *Ztročená univerzita: sovětizace vysokého školství ve východním Německu, v českých zemích a v Polsku v letech 1945–1956*. Praha: Karolinum, 2008, s. 166 an.; DAVID-FOX, Michael – PÉTERI, György. On the Origin and Demise of the Communist Academic Regime. In *Academia in Upheaval. Origin, Transfers, and Transformations of the Communist Academia Regime in Russia and East Central Europe*. Michael David-Fox – György Péteri (eds.). London: Praeger, 2000, s. 3–38.

15 NAGEL, Anne C. Anspruch und Wirklichkeit in der nationalsozialistischen Hochschul- und Wissenschaftspolitik. In *Wissenschaften im 20. Jahrhundert: Universitäten in der modernen Wissenschaftsgesellschaft*. Jürgen Reulecke – Volker Roelcke (eds.). Stuttgart: Steiner, 2008, s. 245–262; KONRÁD, Ota. *Dějepisectví, germanistika a slavistika na Německé univerzitě v Praze 1918–1945*. Praha: Karolinum, 2011, s. 202 an.

měly stát nástrojem efektivní režimní propagandy a vychovatelnami nových propagandistických kádrů.¹⁶ Po desetiletích postupného poklesu významu humanitních věd v rámci vědního portfolia se oba tyto modely zdály být obratem, o němž řada vzdělanců humanitních oborů snila. Odvrácená stránka celé věci, totiž drastické omezení svobody bádání v obou režimech, byla tehdy méně známa nebo přehlížena. Se zájmem byly sledovány spíše poměrně velké sovětské a německé státní investice do výzkumu v preferovaných oborech, často však s ostře nehumanistickým kontextem a často ve službách vojensko-průmyslových komplexů.

Třetí konkurenční vizí – jak se ukázalo, tak s nejděším trváním – byl v meziválečném období se prosazující americký model univerzity. Pokud se v 19. století zraky inovátorů vysokého školství obracely převážně do Německa, 20. století mělo v tomto směru patřit Američanům. Jejich model univerzity postupně vznikl adaptací německých vzorů¹⁷, přičemž důraz byl kladen nikoliv na základní výzkum propojený těsně s výukou jako i u nás, ale na výzkum aplikovaný. Vstřícnost amerických univerzit vůči externím aktérům vlastní činnosti (*stakeholders*) se stala pověstnou; američtí profesori nepsali „do šuplíku“ nebo pro úzký okruh odborníků, ale reagovali na společenskou poptávku mnohem více, než bylo v tuzemsku zvykem. Rozpor efektivní výuky v počátcích studia a odborně náročného a specializovaného aplikovaného výzkumu byl v USA překlenut přesunem velké části výzkumu z vysokých škol do specializovaných a velmi dobře dotovaných výzkumných center, propojených se soukromou sférou a jejími finančními zdroji. V Československu se tyto trendy začaly projevovat v oblasti technických a přírodních věd, např. zřízením Baťova výzkumného centra ve Zlíně roku 1928, a byly provázány silnou nevolí v univerzitních kruzích, označujících přechod akademiků do těchto center za „prostituční chování“ a „vědomou ztrátu statutu vědeckého pracovníka“.¹⁸

Elitní americké univerzity se profilyovaly hlavně důrazem na postgraduální studium a schopnost získávat talenty z celého světa. Americký model, označovaný jako tzv. akademický kapitalismus¹⁹, se vyznačoval manažerským způsobem řízení univerzit, jednoznačnou orientací na finanční zisk, efektivitu práce s jasně určenými termíny pro plnění úkolů, evaluační řízení a vztah ke studentovi a příjemci výzkumu jako k zákazníkovi. Krajina amerického vysokého školství se stala velmi členitou: vedle přibližně desítky soukromých univerzit se na jejich úroveň dostala další desítky veřejných či poloveřejných škol, ostatní desítky a stovky vysokých škol vykazovaly ve srovnání s evropskými standardy průměrnou i hluboce podprůměrnou úroveň. Brněnské univerzitní prostředí bylo se zahraničními poměry seznámeno (pobyty Jana Uhra v USA i SSSR ad.), a byť k širší reflexi těchto vzorů před válkou na fakultě nedošlo, lze tu hovořit o počátku zájmu o nalezení východiska ze zjevných problémů tuzemských vysokých škol, a humanitních oborů zvláště.²⁰

16 CONNELLY, *Ztročená univerzita*, s. 331–355.

17 SHILS, Edward – ROBERTS, John. *The Diffusion of European Models outside Europe. In A History of the University in Europe. Volume 4.* Walter Rüegg (ed.). Cambridge: Cambridge University Press, 2004, s. 163–230; RÖHRS, Hermann. *Einfluss der klassischen deutschen Universitätsidee auf die Higher Education in Amerika.* Weinheim: Deutscher Studienverlag, 1995, s. 93 an.

18 MÍČEK, Martin. *Vývoj chemického výzkumu ve Zlíně (1928–1945).* Brno, 2018. Bakalářská diplomová práce. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, s. 21–22; srov. vom BROCKE, Wege aus der Krise, s. 200–210.

19 MÜNCH, Richard. *Akademischer Kapitalismus. Über die politische Ökonomie der Hochschulreform.* Berlin: Suhrkamp, 2011, s. 155–180.

20 MACHÁČEK, Jaroslav. *Výzkum na vysokých školách v USA a jiných kapitalistických státech.* Praha: ÚVTEI, 1966; KOCEVOVÁ, Marie. *Přehled o aplikovaném výzkumu na univerzitách v USA.* Praha: ÚVTEI, 1978; CIPRO, Miroslav. *Idea vysoké školy. Studie o vysokém školství ve světě socialismu a kapitalismu.* Praha: ÚVTEI, 1981, s. 50–57; PAULUS, Stefan. *Vorbild USA? Amerikanisierung von Universitäten und Wissenschaft in Westdeutschland 1946–1976.* München: Oldenbourg, 2010, s. 171–203.